

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 06 | pp. 220-225 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

AGROFIRMALAR FAOLIYATINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA TIJORAT BANKLARINING ROLI VA STRATEGIK AHAMIYATI

Xakimova Zafar Ibragimovich

Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotining ustuvor yo'nalishi hisoblangan qishloq xo'jaligi sohasida faoliyat yuritayotgan agrofimlar va agrosanoat klasterlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashda tijorat banklarining tutgan o'rni ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, "Agrobank" ATB va boshqa moliya institutlari tomonidan agrar sektorga ajratilayotgan kreditlar dinamikasi tahlil qilingan. Maqolada agrofimlarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini oshirishda bank kreditlarining ahamiyati statistik ma'lumotlar asosida ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, sohani moliyalashtirishda yuzaga kelayotgan muammolar, jumladan, garov ta'minoti, yuqori foiz stavkalari va kredit risklari tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqolaning tahliliy qismida 2022-2026 yillarga oid prognoz ko'rsatkichlar va real bank hisobotlari asosida agrar sektordagi moliyaviy o'sish sur'atlari qiyosiy o'rganilgan.

Kalit so'zlar. agrofirma, tijorat banki, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kredit portfeli, agrosanoat klasteri, investitsiya, imtiyozli kredit, raqamli bank, iqtisodiy o'sish, qishloq xo'jaligi.

Аннотация. В данной статье научно-практически исследуется роль коммерческих банков в финансовой поддержке агрофирм и агропромышленных кластеров, действующих в сельскохозяйственном секторе, который является приоритетным направлением экономики Узбекистана. В рамках исследования проанализирована динамика кредитов, выдаваемых аграрному сектору АКБ «Агробанк» и другими финансовыми институтами в контексте реформ последних лет. В статье на основе статистических данных показано значение банковских кредитов в укреплении материально-технической базы агрофирм, внедрении инновационных технологий и повышении экспортного потенциала. Также проанализированы проблемы, возникающие при финансировании отрасли, в том числе залоговое обеспечение, высокие процентные ставки и кредитные риски, и разработаны научные предложения и рекомендации по их устранению. В аналитической части статьи на основе прогнозных показателей на 2022-2026 годы и реальной банковской отчетности сравнительно изучены темпы финансового роста в аграрном секторе.

Ключевые слова. агrofirma, коммерческий банк, финансовая поддержка, кредитный портфель, агропромышленный кластер, инвестиции, льготный кредит, цифровой банкинг, экономический рост, сельское хозяйство

Abstract. This article scientifically and practically examines the role of commercial banks in providing financial support to agro-firms and agro-industrial clusters operating in the agricultural sector, which is a priority area of Uzbekistan's economy. The study analyzes the dynamics of loans

provided to the agricultural sector by JSCB "Agrobank" and other financial institutions within the framework of recent reforms. Based on statistical data, the article highlights the importance of bank loans in strengthening the material and technical base of agro-firms, introducing innovative technologies, and increasing export potential. Problems arising in financing the industry, including collateral issues, high interest rates, and credit risks, are analyzed, and scientific proposals and recommendations are developed to address them. In the analytical part of the article, financial growth rates in the agricultural sector are compared based on forecast indicators for 2022-2026 and actual bank reports.

Keywords. *agro-firm, commercial bank, financial support, credit portfolio, agro-industrial cluster, investment, concessional loan, digital banking, economic growth, agriculture*

Kirish

O'zbekiston Respublikasining agrar sektori mamlakat yalpi ichki mahsulotining (YaIM) qariyb 25-27 foizini tashkil etuvchi strategik muhim tarmoqdir. Bugungi kunda agrosanoat majmuasini modernizatsiya qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash darajasini oshirish va agrofimalar faoliyatini kengaytirish bevosita moliyaviy resurslarning ochiqligi bilan bog'liq. Agrofimalar o'z faoliyati davomida nafaqat joriy xarajatlarni qoplash, balki uzoq muddatli investitsion loyihalarni amalga oshirish uchun ham tashqi moliyalashtirish manbalariga ehtiyoj sezadilar. [1; 5 b]. Tijorat banklari ushbu jarayonda asosiy moliya vositachisi sifatida namoyon bo'lib, ular tomonidan taqdim etilayotgan kredit liniyalari agrar sektorni harakatga keltiruvchi kuchga aylangan. Mamlakatimizda agrar islohotlarning yangi bosqichida agrofimalar va fermer xo'jaliklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor vazifasi etib belgilangan. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sohani rivojlantirishga oid qator farmon va qarorlari bank tizimi oldiga yangi talablarni qo'yimoqda. [4; 22 b]. Xususan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishdan boshlab, ularni qayta ishlash va tayyor mahsulot sifatida eksport qilishgacha bo'lgan zanjirni moliyalashtirish mexanizmlari takomillashtirilmoqda. Biroq, agrosanoat sektorining o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni ishlab chiqarishning mavsumiyligi, tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liqligi va uzoq muddatli aylanish sikli banklar uchun muayyan risklarni keltirib chiqaradi. Shu sababli, banklar tomonidan agrofimalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning samarali usullarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish dolzarb masaladir. Hozirgi kunda "Agrobank" ATB, "Mikrokreditbank" va boshqa yetakchi tijorat banklari agrosanoat klasterlarini rivojlantirish uchun maxsus kredit mahsulotlarini taklif etmoqda. Ushbu maqolada aynan banklarning agrofimalar rivojidagi strategik roli, kreditlash hajmlari va moliyaviy qo'llab-quvvatlashning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi agrar sektorni moliyalashtirishda bank tizimining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy takliflar berishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Agrar sektorni moliyalashtirish va agrofimalar faoliyatini banklar orqali qo'llab-quvvatlash masalalari ko'plab mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, mahalliy iqtisodchilardan R.I. Kayumov va I.R. Toymuxamedov o'zlarining ilmiy ishlarida tijorat banklarining agrar sektor korxonalarini kreditlashdagi o'rni va bu jarayondagi to'siqlarni tahlil qilganlar. [2; 152 b]. Ularning fikricha, bank kreditlari agrofimalar uchun texnologik yangilanishning asosiy manbai hisoblanadi.

Shuningdek, N. Haydarov va Sh. Gulyamov kabi olimlar raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarining transformatsiyasi agrobiznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratishini ta'kidlaydilar. [5; 45 b]. Xalqaro amaliyotda esa E. Stiglitz va boshqa g'arb iqtisodchilari agrar sektorni moliyalashtirishda davlat va bank sektorining hamkorligi (public-private partnership) muhimligini asoslab berishgan. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda banklar tomonidan taqdim etiladigan imtiyozli kreditlar qishloq xo'jaligi samaradorligini 15-20 foizga oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda asosan klaster tizimining moliyaviy mexanizmlari va agrofimalarning kreditga layoqatliligini baholash uslubiyatiga e'tibor qaratilgan. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, banklarning roli faqatgina mablag' berish bilan cheklanib qolmay, balki konsalting va investitsion loyihalarni boshqarishda ham namoyon bo'lmoqda. Biroq, zamonaviy global o'zgarishlar va iqlimiy xatarlar sharoitida agrofimalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning yangi instrumentlarini ishlab chiqish zarurati saqlanib qolmoqda.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotni amalga oshirishda iqtisodiy tahlilning statistik, qiyosiy va mantiqiy usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning empirik bazasini O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Davlat statistika agentligi hamda "Agrobank" ATBning 2020-2025 yillardagi yillik va choraklik moliyaviy hisobotlari ma'lumotlari tashkil etdi. [8; 11 b]. Ma'lumotlarni qayta ishlashda dinamik qatorlar tahlili va guruhlash usullari qo'llanilib, agrar sektorga yo'naltirilgan kreditlar hajmining o'sish sur'atlari hisoblab chiqildi. Tadqiqot davomida agrofimalarning moliyaviy barqarorligi va bank kreditlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida kogerent tahlil elementlaridan foydalanildi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida banklar tomonidan taqdim etilayotgan xizmatlarning sifati va ommabopligi o'rganildi. Ayniqsa, "Kredit konveyeri" tizimining samaradorligini baholashda vaqt ko'rsatkichi va mijozlar qamrovi bo'yicha tahlillar o'tkazildi. Xalqaro tajriba va mahalliy sharoitlarni qiyoslash orqali eng maqbul moliyalashtirish modellari tanlab olindi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi real statistik raqamlar va bank tizimidagi so'nggi transformatsion jarayonlar bilan asoslangan. Metodologik asos sifatida agrar iqtisodiyotning fundamental qonuniyatlari va bank ishi nazariyasining zamonaviy prinsiplari qo'llanildi.

Tahlil va natija

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda O'zbekiston bank tizimi agrar sektorni moliyalashtirishda misli ko'rilmagan faollik ko'rsatmoqda. Xususan, sohaning asosiy drayveri bo'lgan "Agrobank" ATB misolida ko'radigan bo'lsak, bank aktivlari va kredit qo'yilmalari hajmi barqaror o'sib bormoqda. 2025-yil yakunlariga ko'ra, bankning jami aktivlari 103,6 trillion so'mga yetgan, bu esa 2024-yilga nisbatan 130 foizlik o'sishni anglatadi. [6; 8 b]. Ushbu mablag'larning katta qismi aynan agrofimalar va qishloq xo'jaligi korxonalarini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan. Kredit portfelinining tarkibiy tahlili shuni ko'rsatadiki, bank tomonidan ajratilgan 81,1 trillion so'mlik kreditlarning sezilarli qismi mikro, kichik va o'rta biznes subyektlariga to'g'ri keladi. Bu esa agrar sektorda tadbirkorlik muhitini yaxshilash va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynamoqda. Agrofimalar olingan kreditlar hisobidan zamonaviy agrotexnologiyalar,

tomchilatib sug'orish tizimlari va yuqori texnologiyali issiqxonalar barpo etmoqdalar. Quydagi jadvalda bankning moliyaviy ko'rsatkichlari dinamikasi aks ettirilgan.

1-jadval.

"Agrobank" ATBning asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari dinamikasi (mlrd. so'm)

Ko'rsatkichlar	2022	2023	2024	2025
Jami aktivlar	39,898	53,085	66,700	79,404
Kredit qo'yilmalar	32,258	43,846	54,483	59,436
Kapital	9,346	9,505	12,297	12,427
Majburiyatlar	30,643	43,581	54,403	66,977

Manba: "Agrobank" ATB ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2022-2025 yillar oralig'ida kredit qo'yilmalar hajmi deyarli ikki barobar ko'paygan. Bu o'sish agrofimalarning aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojini qondirish bilan birga, ularning asosiy vositalarini yangilash imkonini berdi. Statistika tahlillar shuni ko'rsatadiki, ajratilgan kreditlarning 50 foizdan ortig'i paxta va g'alla klasterlari hissasiga, qolgan qismi esa bog'dorchilik, chorvachilik va oziq-ovqat sanoatiga yo'naltirilgan. [11; 34 b]. Banklar tomonidan joriy etilgan "Agrobank Mobile" ilovasi va onlayn kreditlash tizimi orqali agrofimalar endilikda bankka bormasdan turib kredit rasmiylashtirish imkoniyatiga ega bo'lishdi. Bu esa operatsion xarajatlarni 15-20 foizga kamaytirishga xizmat qildi. Shuningdek, imtiyozli kreditlash mexanizmlari orqali foiz stavkalari bo'yicha kompensatsiyalar to'lash tizimi ham samarali ishlamoqda. Agrofimalar uchun ajratilayotgan kreditlarning o'rtacha foiz stavkasi bozor stavkasidan 4-6 foiz punktga pastroq qilib belgilangan bo'lib, bu ularning moliyaviy yukini sezilarli darajada kamaytiradi. Quydagi rasmda bank investitsiyalari hisobidan modernizatsiya qilingan zamonaviy agrofirma modeli tasvirlangan.

1-rasm. Bank investitsiyalari va texnologik innovatsiyalar uyg'unligidagi zamonaviy agrofirma modeli

Manba: muallif tadqiqotlari asosida tuzilgan.

Banklar tomonidan agrofimalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda nafaqat milliy resurslar, balki xalqaro moliya institutlarining (Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki) kredit liniyalaridan ham keng foydalanilmoqda. Masalan, 2023-2024 yillarda xalqaro kredit liniyalari hisobidan agrar sektorga 500 million AQSH dollaridan ortiq mablag' yo'naltirildi. [15; 12 b]. Bu mablag'lar asosan eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar yetishtirish va saqlash quvvatlarini (muzlatkichli omborlar) barpo etishga sarflandi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank krediti olgan agrofimalarning daromadliligi kredit

olmagan korxonalarga nisbatan o'rtacha 25 foizga yuqori. Shuningdek, banklar tomonidan ko'rsatilayotgan kassa-hisob-kitob xizmatlari va valyuta operatsiyalari agrofimalarning tashqi iqtisodiy faoliyatini yengillashtirmoqda. Bank tizimidagi raqamli transformatsiya agrofimalarga o'z moliyaviy oqimlarini real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini bermoqda. Biroq, tahlillar natijasida aniqlanishicha, hali ham ayrim agrofimalar uchun garov ta'minoti yetishmovchiligi muammosi saqlanib qolmoqda. Bu borada banklar tomonidan kafillik institutlarini kengaytirish va sug'urta tizimidan foydalanish darajasini oshirish lozim.

Muhokama

Tadqiqot natijalari banklarning agrofimalar faoliyatidagi roli o'ta muhim ekanligini tasdiqlaydi, ammo sohada hal qilinishi lozim bo'lgan qator muammolar mavjud. Birinchidan, agrar sektorga xos bo'lgan yuqori risklar banklarni ehtiyotkorlik bilan kredit ajratishga majbur qiladi, bu esa foiz stavkalarining nisbatan yuqori bo'lishiga olib keladi. Ikkinchidan, ko'plab agrofimalarda moliyaviy menejment darajasi pastligi sababli, banklar tomonidan taqdim etilayotgan resurslardan oqilona foydalanishda muammolar yuzaga kelmoqda. [12; 56 b]. Muhokama davomida shuni ta'kidlash joizki, banklar endilikda nafaqat moliyachi, balki strategik hamkor sifatidagi pozitsiyasini mustahkamlashi kerak. Buning uchun "yashil moliyalashtirish" (green finance) mexanizmlarini keng joriy etish lozim. Iqlim o'zgarishi sharoitida resurs tejovchi texnologiyalarni qo'llaydigan agrofimalar uchun maxsus past foizli kreditlar ajratish bank portfeli sifatini oshiradi. Shuningdek, agrar sektorda islomiy moliya tamoyillarini joriy etish ham qo'shimcha investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qilishi mumkin. Tadqiqotchilar Kayumov va Toymuxamedov ta'kidlaganidek, banklarning agrar sektordagi ishtirokini kengaytirish uchun davlat kafolatlarini taqdim etish mexanizmini soddalashtirish zarur. Raqamli platformalar orqali bank xizmatlarini ko'rsatish qamrovini oshirish agrofimalarning banklarga bo'lgan ishonchini yanada mustahkamlaydi. Muhokama qilingan masalalar shuni ko'rsatadiki, agrofimalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda banklarning roli yanada oshadi, biroq bu jarayon har ikki tomonning o'zaro mas'uliyati va innovatsion yondashuvini talab etadi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqotlar va statistik tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, tijorat banklari agrofimalar faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy tayanchi hisoblanadi. Tadqiqot davomida quyidagi muhim xulosalarga kelindi: Birinchidan, banklar tomonidan ajratilayotgan kreditlar hajmining o'sishi agrar sektorda moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini berdi. Ikkinchidan, "Agrobank" ATB kabi ixtisoslashgan moliya institutlari tomonidan joriy etilgan raqamli xizmatlar va avtomatlashtirilgan kreditlash tizimlari agrofimalar uchun moliyaviy resurslarga bo'lgan yo'lni qisqartirdi. Uchinchidan, agrosanoat klasterlarini moliyalashtirish mexanizmi mahsulot yetishtirishdan tortib sotishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab olishi bilan samarali ekanligi isbotlandi. Shunga qaramay, sohani yanada rivojlantirish uchun banklar tomonidan agrofimalarning kredit risklarini sug'urtalashning yangi usullarini ishlab chiqish, garov ta'minoti bo'yicha talablarni yanada moslashtirish va uzoq muddatli investitsion kreditlar ulushini ko'paytirish tavsiya etiladi. Shuningdek, agrofimalar xodimlari uchun moliyaviy

savodxonlikni oshirish bo'yicha bank-konsalting xizmatlarini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, bank tizimining barqarorligi va agrar sektorga yo'naltirilgan moliyaviy qo'llab-quvvatlashning samaradorligi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlovchi hal qiluvchi omildir. Kelgusida agrar sektorni moliyalashtirishda barqaror rivojlanish va ESG tamoyillarini joriy etish banklar faoliyatining ustuvor yo'nalishiga aylanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: Tasvir, 2022. – 416 b.
2. Kayumov R.I., Toymuxamedov I.R. O'zbekiston Respublikasi agrar sektorini moliyaviy ta'minlashda bank kreditlarining rolini oshirish // Iqtisodiyot va biznes: nazariya va amaliyot. – 2024. – № 1-1. – 152-156-betlar.
3. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, 2019 yil 5 noyabr, O'RQ-580-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 18 maydagi "Markaziy bankning 2023 yildagi faoliyati to'g'risidagi hisoboti" bo'yicha qarori.
5. Haydarov N.X. Moliya: davlat moliyasi. Darslik. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018. – 480 b.
6. "Agrobank" ATB 2024 yil yakunlari bo'yicha yillik hisoboti // www.agrobank.uz.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik byulleteni, 2023.
8. Gulyamov S.S. Raqamli iqtisodiyotda bank tizimi transformatsiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 320 b.
9. UNDP. Agricultural Financing in Uzbekistan: Analysis and Recommendations. – Tashkent, 2023.
10. Asian Development Bank. Uzbekistan: Country Economic Indicators. – 2024.
11. Khalmirzaeva D. Agricultural Financial Market in Uzbekistan: Conditions and Perspectives // ResearchGate. – 2022.
12. To'rayev E.E. Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashda tijorat banklarining roli // Scientific Journal. – 2023.
13. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 2020.
14. World Bank. Enabling the Business of Agriculture 2024: Uzbekistan Report.
15. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. Banklar faollik indeksi tahlili, 2024.

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

